

2024-11-29

„UKRAINA 2040“: keturi karo raidos ir pokario atsigavimo scenarijai ateities Ukrainai

Šiame darbe pristatomi Ukrainos Aukščiausiosios Rados narių tarpfrakcinės grupės „Strateginės ateities išvalgos Ukrainai“ inicijuotos studijos „UKRAINA 2040“ scenarijai Ukrainai, žymintys galimas Rusijos karo prieš šią šalį trajektorijas ir globalias jų pasekmes, taip pat potencialias pokario raidos ir šalies atstatymo kryptis.

Kuriant Ukrainos ateities scenarijus buvo remiamasi moksline strateginių ateities išvalgų metodika. Atliktas horizonto ir aplinkos skenavimas siekiant nustatyti silpnuosius pokyčių signalus ir esminius pokyčių veiksnius, taip pat organizuotos ekspertų diskusijos, bei naudojant pokalbių robotą „ForesightBot“ į ateities scenarijų generavimo procesą įtrauktos ir Ukrainos visuomenės nuomonės.

Šio giluminio tyrimo, trukusio septynis mėnesius ir vykdyto karo sąlygomis, rezultatas – keturi scenarijai ateities Ukrainai: „Lėtas postūmis pasaulinio karo link“, „Slinktis autokratijos link“, „Išlikimas decentralizacijos ir skaitmenizacijos sąlygomis“, „Sunkus darbas vardan vienybės“. Visi šie scenarijai plačiau pristatomi šiame darbe.

Trečius metus besitęsiančios Rusijos karinės invazijos akivaizdoje Ukrainos Aukščiausioje Radoje (toliau – Rada) strategiškai planuojamos šalies pokarinio atsigavimo ir vystymosi perspektyvos. Tam pasitelkiami didelio neapibrėžtumo sąlygomis aktualūs ir strateginius sprendimus krizės situacijoje padedantys priimti strateginių ateities išvalgų (angl. *futures foresight*) ir ateities scenarijų kūrimo metodai. „UKRAINA 2040“ – tai kolektyvinė strateginių ateities išvalgų studija, kurioje pateikiami keturi scenarijai karo ir pokario Ukrainai, galintys susiklostyti per artimiausius 25 metus.

Ši iniciatyva – tai Tarpfrakcinės Rados narių grupės „Strateginės ateities išvalgos Ukrainai“ ir Jungtinės Karalystės (JK) Visų partijų parlamentinės grupės ateities kartoms bendradarbiavimo rezultatas, stipriai remiamas Jungtinių Tautų vystymo programos (UNDP) Ukrainoje, dalykinių ekspertų iš Europos Parlamento Tyrimų tarnybos (EPRS) ir Europos Komisijos Jungtinio tyrimų centro (JRC) bei kitų tarptautinių partnerių.

Tai bandomasis tyrimas, kurio metu sukurti įrankiai bus naudingi suinteresuotosioms šalims (ypač Rados nariams ir Nacionalinei Ukrainos atkūrimo po karo tarybai) kuriant veiksmingą ateities ekosistemą, įvirtinančią į ateitį orientuotą strateginį mąstymą ir ateities raštingumo įgūdžius valstybės institucijose kitų pažangių parlamentų pavyzdžiu.

Studijoje „UKRAINA 2040“ aprėpiamas beveik 25 metų laikotarpis pasirinktas taip, kad išplėstų ateities perspektyvą už dabartinių Nacionalinės Ukrainos atkūrimo po karo tarybos šalies atstatymo ir plėtos planų.

Šiai studijai keliami trys tikslai: 1) pateikti skirtingus Ukrainos pokarinio vystymosi ir atsigavimo scenarijus ir identifikuoti galimus rizikos veiksnius bei potencialias raidos galimybes; 2) pateikti išvalgų apie ateitį, kurios padėtų Ukrainos parlamentarams veiksmingiau priimti sprendimus

karo meto neapibrėžtumo sąlygomis; 3) suformuluoti įžvalgas apie galimas ilgalaikes karo pasekmes Ukrainai.

Šioje studijoje pateikti keturi galimi Ukrainos ateities scenarijai buvo rengiami septynis mėnesius nuo 2022 m. liepos mėn. iki 2023 m. vasario mėn. Siekiant įtraukti kuo daugiau ir kuo įvairesnių požiūrių bei perspektyvų, organizuotas darbas ekspertų grupėse, kurios buvo suburtos šio projekto tikslu, taip pat pasitelktas „ForesightBot“ pokalbių robotas, padėjęs į tyrimo duomenų aibę įtraukti Ukrainos gyventojų nuomones. Naudojant „ForesightBot“ buvo atliktos kelios internetinės apklausos, taip pat surengta internetinė fokusuotų diskusijų grupė, siekiant surinkti kuo platesnę gyventojų imtį diskusijoms apie svarbiausius valstybės ir visuomenės pokyčius lemiančius veiksnius.

Pirmąjį tyrimo etapą sudarė horizonto ir aplinkos skenavimas, kurių metu siekta identifikuoti silpnuosius pokyčių signalus ir pokyčių veiksnius, turėsiančius įtakos karo eigai, Ukrainos atsigavimui ir vystymuisi po karo. Horizontų ir aplinkos skenavimas atliktas nuodugniai analizuojant didelę imtį naujienų pranešimų, analitinių straipsnių, socialinės žiniasklaidos žinučių ir kitų šaltinių. Šią tyrimo dalį atliko 23 ekspertų grupė. Juos paskyrė valstybės institucijos, viešosios įstaigos ir tarptautinės organizacijos. Ekspertai buvo atrinkti taip, kad būtų užtikrintas įvairių sričių atstovų indėlis – nuo ekonomikos ir energetikos iki IT ir infrastruktūros, taip pat buvo siekiama kuo didesnės dalyvių lyčių ir amžiaus grupių įvairovės. Ekspertų atrinkti silpnieji signalai ir pokyčių veiksniai suskirstyti pagal STEEPED sistemą (į socialinę, technologinę, ekonominę, aplinkosauginę, politinę - teisinę, etinę ir demografinę pokyčių sritis).

Antrajame – scenarijų kūrimo – tyrimo etape buvo remiamasi anksčiau išgrynintais silpnaisiais signalais ir nustatytais reikšmingais pokyčius lemiančiais veiksniais. Scenarijai generuoti remiantis išsamiais diskusijomis ir didžiausią dėmesį skiriant svarbiausiems ir neaiškiausiems pokyčius lemiantiems veiksniams taip siekiant išsiaiškinti, kaip jie galėtų sąveikauti tarpusavyje¹. Iš susijusių pokyčių veiksnių grupių ilgainiui diskusijų metu pradėjo formotis ateities scenarijų siužetai. Galiausiai buvo suformuluoti keturi karo eigos ir pokario atsikūrimo scenarijai Ukrainai:

1. „Lėtas postūmis pasaulinio karo link“.
2. „Slinktis autokratijos link“.
3. „Išlikimas decentralizacijos ir skaitmenizacijos sąlygomis“.
4. „Sunkus darbas vardan vienybės“.

Scenarijus Nr. 1: „Lėtas postūmis pasaulinio karo link“

Pirmasis Ukrainos raidos scenarijus analizuojamame dokumente yra „Lėtas postūmis pasaulinio karo link“. Šiame pesimistiniame scenarijuje aptariama situacija, kurioje popandeminis pasaulis yra sukaustytas ekonominės krizės, kurią lydi globalios maisto, transporto, energetikos sektorių krizės.

Šiame kontekste Rusijos invazija į Ukrainą matoma kaip globalias krizes esmingai pastiprinantis veiksnys, kuris, be kita ko, prisideda ir prie esamos pasaulio tvarkos pokyčių ir visuotinio nestabilumo augimo.

„Lėto postūmio pasaulinio karo link“ scenarijuje vadovaujamosi prielaida, kad Rusijos įsiveržimas į Ukrainą yra neatsiejamas nuo platesnio geopolitinio konteksto ir turi aiškias neigiamas implikacijas pasaulio tvarkai ir stabilumui. Tai situacija, kai Vakarų sąjungininkai ilgainiui nustoja remti Ukrainą gyvybiškai svarbiais finansais ir ginkluote, o Rusijos strateginis tikslas okupuoti ir aneksuoti Ukrainą išlieka nepakitęs ilgoje perspektyvoje.

Būtent toks sąjungininkų nusigrėžimas ir besitęsiantis Rusijos pradėtas karas su jos okupuotų teritorijų plėtra, yra matomi kaip raktiniai veiksniai, skatinantys kitus geopolitinius veikėjus, tokius kaip Kinija, spręsti Taivano klausimą jėga. Anot scenarijaus autorių, toks preziumuojamas Kinijos žingsnis imtis Taivano klausimo naudojant jėgą Donaldą Trumpą perrinkus prezidentu JAV, gali atitraukti JAV dėmesį nuo Europos saugumo reikalų bei išprovokuoti Rusiją ir toliau vykdyti ekspansionistinę politiką.

¹ Visą sąrašą „UKRAINA 2040“ tyrimo metu nustatytų pokyčių signalų galima pamatyti interaktyvioje internetinėje duomenų bazėje ukrainiečių ir anglų kalbomis: <https://www.foresightua.com/?pg=welcome>

Scenarijaus autorių manymu, tolimesnė Rusijos ekspansija pirmiausia turėtų paliesti Moldovą, o vėliau ir Estiją. Pastarosios NATO narės užpuolimas, pasak šio scenarijaus, iš esmės reikštų globalaus karo pradžia.

Apžvelgiant Ukrainos raidos kryptis šiame scenarijuje, pastebėtina, kad šalis matoma kaip grynai į karo ekonomiką orientuota ir su karo socialinėmis, ekonominėmis, kultūrinėmis, psichologinėmis pasekmėmis besidorojanti valstybė, savo valstybingumą išlaikanti tik neokupuotoje vakarinėje šalies dalyje.

Apibendrinus šį scenarijų, konstatuotina, kad mėginama pateikti platesnį geopolitinį ir strateginį paveikslą tuo atveju, jei Vakarų sąjungininkai nustotų gyvybiškai svarbios paramos Ukrainai ir neįsitrauktų į šio konflikto sprendimą.

Scenarijus Nr. 2: „Slinktis autokratijos link“

Antrasis analitiniame dokumente pateiktas Ukrainos raidos scenarijus aptaria situaciją, kurioje Ukraina susigrąžina savo teritorijas iki 2022 m. vasario mėn. sienų su Rusija ir pasirašo taikos susitarimą.

Šiame scenarijuje įveikiamos visos korumpuotos-oligarchinės grupuotės Ukrainos viduje. Nepaisant konflikto pabaigos, strateginis suvokimas apie Rusiją kaip grėsmę Ukrainoje išlieka ir yra toleruojamas visuomenėje, nors joje ima ryškėti tam tikros socialinės įtampos.

Scenarijuje „Slinktis autokratijos link“ didelis dėmesys skiriamas Ukrainos, ypač jos rytinių teritorijų, atstatymui, kuriam reikalingi milžiniški finansiniai bei žmogiškieji išteklių. Būtent toks ekonominis klausimas sudaro prielaidas vietos valdžios lygmenyje formuoti naujai oligarchijai, kuri iš esmės pelnosi iš neskaidraus resursų, skirtų Ukrainos atstatymui, paskirstymo.

Šias oligarchines tendencijas, pasak scenarijaus autorių, sustiprina Ukrainos nepriėmimas į Europos Sąjungą (ES) ir NATO, kas ilgainiui šalį pastūmėja paramos šalies atstatymui ieškoti Kinijoje, Saudo Arabijoje, Turkijoje ir kitose skaidrumo standartų sau nekeliančiose ne Vakarų šalyse.

Toks Vakarų „nusigręžimas“ nuo Ukrainos šiame scenarijuje matomas kaip prielaida šaliai imti gravituoti į rusiškąjį-oligarchinį valdymo modelį. Apibendrinus šį scenarijų, pastebėtina, kad jame Ukrainos narystė Euroatlantinės organizacijose (NATO ir ES) yra matomos kaip būtinoji sąlyga demokratiniam Ukrainos valstybės vystymuisi po karo.

Scenarijus Nr. 3.: „Išlikimas decentralizacijos ir skaitmenizacijos sąlygomis“

Tai Ukrainos ateities scenarijus, kuriame analizuojama užsitęsusio ilgamečio Rusijos karo Ukrainoje situacija. Dėl nuolatinių raketų smūgių į miestus ir branduolinės atakos grėsmės Ukrainos gyventojai masiškai traukiasi iš miestų į miestelius ir kaimus, daugiausia į centrinę ir vakarinę Ukrainos teritorijas, esančias toliau nuo aktyvių kovos veiksmų zonų.

Mažiau urbanizuotose teritorijose žmonės gali išsiversti su ribotais ištekliais ir nėra priklausomi nuo šildymo, vandens, dujų ir kitų paslaugų centralizuoto tiekimo. Čia civiliai organizuotai gyvena savarankiškose ekologinėse bendruomenėse. Ukrainos vyriausybė remia decentralizaciją ir skatina piliečius aktyviai dalyvauti skaitmeninėmis priemonėmis renkant vietos valdžią. Visos viešosios paslaugos prieinamos internetu, taip pat dalis naujai į užmiestį atsikrausčiusių žmonių dirba nuotoliu miesto įmonėse. Tačiau stiprėja skaitmeninė atskirtis.

Vykstant miestų depopuliacijai, nyksta miesto kultūra ir nacionalinės kultūros institucijos, mokslas, technologijos, inovacijos stagnuoja, naikinama jų infrastruktūra. Dažnai bombarduojant gamyklas, Ukrainoje taip pat vyksta deindustrializacija. Ekonomiką daugiausia sudaro smulkios įmonės, daugelis produktų pagaminami ir suvartojami vietoje.

Nors ekonomikos augimas ribotas, mokslo ir inovacijų plėtra menka, o kibernetinis saugumas yra didelis iššūkis, šioms ekologinėms-technologinėms bendruomenėms būdingas aktyvus dalyvavimas vietos demokratijoje ir didelis atsparumas, mokėjimas savarankiškai išgyventi

sudėtingomis sąlygomis. Tai civiliams ukrainiečiams padeda atsilaikyti ilgus metus, kol karas pamažu baigiasi išsekus Rusijos resursams.

Ukraina labai nukentėjo. Tačiau žmonių judėjimas į miestelius ir kaimus, vyriausybės decentralizacija ir skaitmeninių įrankių įgalinimas demokratijos ir viešųjų paslaugų veikimui leido civiliams išgyventi iki Rusijos puolimo pabaigos – ir netgi pasiekti pažangos kai kuriose srityse, pavyzdžiui, stipresnio demokratinio dalyvavimo, skaitmenizacijos ir lankstesnės vietos valdžios.

Scenarijus Nr. 4: „Sunkus darbas vardan vienybės“

Tai optimistiškiausias iš dokumente pateikiamų Ukrainos raidos iki 2040 m. scenarijų. Rusijos karinės atakos, kuriomis siekiama palaužti Ukrainos gyventojų dvasią ir sunaikinti kritinę infrastruktūrą, tik sustiprina ukrainiečių ryžtą kovoti ir sutelkia užsienio paramą.

Gaudama stiprią JAV, taip pat ES ir NATO šalių karinę ir finansinę paramą, Ukrainos kariuomenė stumiasi pirmyn visuose frontuose ir antroje 2024 m. pusėje atgauna Donbasą². Į tai reaguodami sukyla ir sėkmingai atsiskiria keli separatistiniai Rusijos regionai – Čečėnija, Dagestanas, Baškirija. Ukrainos kariuomenė, pasinaudodama dėmesio atitraukimu, iki 2026 m. sugeba išlaisvinti Krymą.

Kartu su Krymu Ukraina atgauna didelius išteklius Juodojoje jūroje. Su ES parama vystydama atsinaujinančios energetikos sistemą, Ukraina visais įmanomais būdais atsisieja nuo bet kokių rusiškų žaliavų importo ir atsikrato energetinės priklausomybės.

Tačiau šalies suvienijimas labai sudėtingas dėl didelių socialinių įtampų ir nepasitikėjimo tarp Ukrainai lojalių gyventojų ir tų, kurie Ukrainos pajėgas laiko okupantais. Anksčiau Rusijos okupuotuose regionuose gali susidaryti itin pavojinga priešprieša tarp skirtingų pažiūrų gyventojų dėl nuosavybės teisių, istorinių nuoskaudų ir panašiai.

Siekdama susilpninti Ukrainos sąjungininkes ES ir NATO, Rusija atkakliai aštrina vidinius nesutarimus abiejose organizacijose (finansiskai remiamos ES ir NATO priešiškos politinės partijos pažeidžiamose valstybėse, manipuluojama valstybine priklausomybe nuo rusiškų dujų ir kitų energetinių išteklių importo, organizuojamos šmeižto kampanijos ir panašiai). Tačiau Rusijos mėginimai suskaldyti ES ir NATO taip pat baigiasi nesėkme. Ieškodamos apsaugos nuo Rusijos, vis daugiau šalių, įskaitant ir Ukrainą, prisijungia prie šių organizacijų.

Ukrainos vyriausybė vykdo plataus masto kovos su korupcija kampaniją, atleisdama iš darbo korumpuotus policijos darbuotojus, teisėjus ir aukštus valstybės pareigūnus. Kova su korupcija tampa svarbiu prioritetu siekiant įstoti į ES ir NATO, taip pat įtikinant tarptautines organizacijas bei kitus finansinius paramos teikėjus, kad karui skiriamos lėšos yra naudojamos tinkamai ir skaidriai.

2028 m. Ukraina tampa NATO nare. Ukraina taip pat yra stipri kandidatė į ES ir toliau įgyvendina reformas. Tai padaryti padeda pamažu namo grįžtantys Ukrainos pabėgėliai, kurie karą praleido ES, išmoko ES praktikų ir užima pareigas valstybės administracijoje. Ukraina tampa ES nare 2038 m.

Tolimesni darbai, susiję su studija „UKRAINA 2040“ ir joje numatytais keturiais ateities scenarijais, vyksta Nacionalinėje Ukrainos atkūrimo po karo taryboje. Studijos rezultatai taip pat yra ir bus naudojami Rados bei Ukrainos Vyriausybės veikloje, diskutuojant bei priimant strateginius, ilgalaikį poveikį šalies raidos kryptiai turinčius sprendimus.

Artimiausioje ateityje, atsižvelgiant į besikeičiančias sąlygas, Ukrainos ateities scenarijai bus periodiškai stebimi, peržiūrimi ir atnaujinami. Taip pat bus gilinamas jų strateginis poveikis. Tarpfracinė Rados narių grupė „Strateginės ateities išvalgos Ukrainai“ planuoja atlikti Vyriausybės parengtų ir Nacionalinės Ukrainos atkūrimo po karo tarybos koordinuojamų Ukrainos atkūrimo po karo strateginių planų testavimą nepalankiausiomis sąlygomis, šiuos planus palyginti su studijoje „UKRAINA 2040“ numatytais scenarijais ir nustatyti, kaip skirtingos politikos priemonės būtų taikomos atsižvelgiant į kiekvieną iš keturių šiame darbe apžvelgtų ateities scenarijų.

² Šie ateities scenarijai sukurti iki 2023 m. vasario mėn. vidurio.

Parengė
Informacijos ir komunikacijos departamento
Tyrimų skyriaus

Patarėja dr. Veronika Urbonaitė-Barkauskienė
Tel. (0 5) 209 6180
el. p. veronika.urbonaite@lrs.lt

Patarėjas dr. Juozapas Labokas
Tel. (0 5) 209 6175
el. p. juozapas.labokas@lrs.lt

*Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą. Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.
© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2024*